Orta Asya ve Kafkasya Ekonomilerinde İstikrar Politikaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler

Dr. Ahmet Fatih Aydemir (Atatürk University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Ahmet Alkan Çelik (Beykent University, Turkey)

The Relations between Stabilization Policies and Economic Growth in the Economies of Central Asia and Caucasia

Abstract

In the early 1990s, with the fall of communism and the dissolution of USSR, the so-called transition economies have emerged in Eastern Europe and the former USSR. Within this transition period from planned to market economies, fiscal and monetary discipline has not been adequately emphasized while the crucial aim of these economies is to realize price liberalization, privatization and economic stabilization. Hence, the problems of income distribution and growth have not been able to be solved. In this paper, we analyze the relations between economic growth and fiscal and monetary discipline in the economies of Central Asia and Caucasia since their independence. We use WDI-2010 data of the World Bank in order to develop a model including fiscal and monetary variables, which aims to represent the growth experiences of the aforementioned countries.

JEL codes: E52, E62, R11

1 Giriş

SSCB'nin 1991'de dağılması, Doğu Avrupa ile Kafkasya ve Orta Asya'da birçok yeni ülkenin doğmasına neden olmuştur. Bu yeni ülkelerin hepsi planlı ekonomik sistemden (sosyalist) piyasa ekonomisi (kapitalist) sistemine yönelirken; bunlar aynı zamanda literatürde geçiş ekonomileri olarak da tanımlanmışlardır (Savaş, 2004: 165). Geçiş ekonomilerinde her şeyin devlete ait olduğu anlayıştan, özellikle sermayenin özel kişi ve kurumlara paylaşımını da içeren yapılanma içerisine yönelmeleri, kamunun gelir yaratamaması ve kaçınılmaz yeniden yapılandırma harcamalarına bağlı olarak mali açıklar ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan mali açıkların finansmanında yaşanan güçlükler ise bu kez ekonomilerin parasallaştırılmasına yol açmıştır.

Şöyle ki, sosyalist sistemde paranın temel fonksiyonu daha çok takas ekonomisine yardımcı olacak şekilde dizayn edilmişken, piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte, ortaya çıkan üretim daralmalarının yarattığı kamu gelirleri (vergi) kaybına karşılık, toplumu yeniden yapılandırma çabalarının beraberinde getirdiği kamu harcamalarını artırıcı etkiler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla gelirler ile giderler arasındaki dengesizliğin, yani bütçe dengesinde önemli sapmaların parasallaştırılması parasal tabanı süratle genişletici bir etkiye neden olmuştur. Diğer yandan, ekonominin parasallaştırılması ve buna paralel üretim bağlantılarının da gevşemesiyle ortaya çıkan negatif arz şokları ile mali ve parasal disiplinden sapmanın neden olduğu pozitif talep şokları bu ekonomilerde hiper enflasyon süreçlerinin yaşanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, geçiş ekonomileri olarak adlandırılan bu ekonomilerin bağımsızlıklarını kazandıkları günden bugüne kadar parasal ve mali disiplin uygulamaları ya da diğer bir ifade ile ekonomik stabilizasyon politikaları ile iktisadi büyüme ilişkilerinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu çerçevede ilk etapta literatür araştırmasına gidilerek, mali ve parasal disiplin uygulamaları ile büyüme ilişkilerini ele alan çalışmalar irdelenecektir. Daha sonra söz konusu literatürden hareketle uygun model belirlemesi yapılarak, geçiş sürecini daha sancılı bir şekilde yaşayan Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan ekonomilerde mali ve parasal istikrar ile ekonomik büyüme ilişkileri ekonometrik ve istatistiki yöntemlerle araştırma konusu yapılmıştır. Nihai olarak mali ve parasal olguların adı geçen ekonomilerde büyüme etkileri ve buna bağlı olarak politika çıkarımının yapılması söz konusudur.

2 Literatür Taraması

Geçiş ekonomilerinde ekonomik büyümeyi güçlü bir model çerçevesinde açıklama çabalarının ilk aşamasında Barro (1991) ile Levine-Renelt (1992) tarafından geliştirilen uzun dönemli büyüme eşitliklerinin bulunduğu çalışmalar yer almaktadır. Diğer taraftan ekonomik büyüme üzerine sistematik ilk analiz ise, World Economic Outlook (IMF, 1996)'da "Long-Term Growth Potential in the Countries in Transition" (Geçiş Ekonomilerinde Uzun Dönemli Büyümenin Potansiyelleri) başlığı altında incelenmiştir. IMF'nin bu çalışmasında, Barro ve Levine-Renelt büyüme modelleri ele alınarak kamu harcamalarının ve yatırımların GSYİH içerisindeki payı irdelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada büyüme performansı açısından kamu harcamalarının payının %15'in altına çekilmesi ve yatırım harcamalarının payının da %30'un üzerine çıkarılması gerekliliği vurgulanarak, sürdürülebilir iktisadi büyüme için gerekli şartlar ortaya konulmuştur (Campos, 2001: 664).

Diğer taraftan de Melo, Denizer ve Gelb (1996, 1997) de ilk defa yapısal reformların rolünü ölçmüş ve sistematik olarak incelemişlerdir; buna Fischer, Sahay ve Vegh (1996, 1997) makroekonomik politikaları dahil etmişler; de Melo ve diğ. (1997) ise başlangıç koşullarının rolünü ele almışlardır (Berg ve diğ., 1999: 4).

Cerović ve Nojković (2009) ise, 29 geçiş ekonomisinden 25'i için 1989-2007 arası dönem için büyüme ve kurumsal yapı arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Bu bağlamda panel veri analizlerinin kullanılması yoluyla birinci model GSYİH büyümesi üzerine fert başına GSYİH, geçiş süreci (EBRD tarafından düzenlenen 9 değişkenin toplamının yüzde cinsinden ifadesi), piyasa yönelimli reformist olup olmama gölge değişkeni ve enflasyon ortalamaları alınmıştır. İkinci ve üçüncü modellerde ise Barro ile Levine-Renelt'in büyüme modelleri baz alınarak, araştırma sürecine devam edilmiştir. Bu çerçevede Barro büyüme modelinde GSYİH büyümesini açıklayıcı değişkenler olarak başlangıç fert başına GSYİH değeri (1989), ilköğretimde okullaşma oranı, ortaöğretimde okullaşma oranı, kamu harcamaları (G/GSYİH) ve üretimde kayıpların olduğunu ifade eden gölge değişken kullanılmıştır. Levine-Renelt büyüme modelinde ise Barro modelinde de yer alan başlangıç fert başına GSYİH değeri, orta öğretimde okullaşma oranı ve üretim kayıpları gölge değişkeni muhafaza edilmiştir. Modele bu değişkenlere ilaveten yatırımlar (I/GSYİH) ve nüfus artış hızı değişkeni dâhil edilmiştir (Cerović ve Nojković, 2009). Birinci model tahmin sonuçlarında büyümeye fert başına GSYİH başlangıç değeri, geçiş süreci ve reformist olmayı temsil eden değişkenlerin pozitif ve anlamlı etkileri olduğu; enflasyonun da negatif ve anlamlı etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, büyüme performansında başlangıç koşullarının ve kurumsal yapının anlamlı etkilerinin olduğu da belirlenmiştir. Geçiş sürecini hızlandıran reformist uygulamalarının da başlangıç koşullarına bağlı olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan geçiş süreci ne kadar uzun olursa, geçiş resesyonunun da o kadar kısa ve U eğrisi şeklinde ortaya çıkan negatif büyüme etkilerinin de o kadar zayıf olacağı görülmüştür. Çalışmada ikinci ve üçüncü tahmin eşitlikleri olarak alınan Barro ile Levine-Renelt'in büyüme modellerinde ise değişkenlerin büyüme üzerine anlamlı etkileri yakalanamamışken; Barro modelinde kamu harcamaları ve üretim kayıplarının büyümeyi olumsuz, diğer değişkenlerin ise olumlu etkilediği görülmüştür. Buna karşılık Levine-Renelt'in büyüme modelinde de yine değişkenlerin büyüme üzerine anlamlı etkileri yakalanamamış; üretim kayıplarının büyümeyi olumsuz yönde etkilediği ve diğer değişkenlerin de pozitif yönde etkilerinin olduğu belirlenmiştir (Cerović ve Nojković, 2009).

Popov (2007), 28 geçiş ekonomisi için 1989-1996 ve 1995-2005 arası dönem için panel veri analizleri ile 2 aşamalı regresyon ve sağlamlık testleri uygulamıştır. Reel GSYİH büyümesini etkileyen faktörler olarak 1989 ve 1989'a göre 1996 fert başına GSYİH değerleri, kamu gelirlerinin GSYİH'ya oranı, GSYİH bozucuları, liberalizasyon indeksi, enflasyon oranı, savaş gölge değişkeni, hukuk kuralları ve demokratikleşme göstergeleri alınmıştır. İki farklı dönem için yapılan analiz sonuçlarında, hukuk kuralları ve liberalizasyon uygulamalarının büyüme etkilerinin pozitif olduğu; buna karşılık demokratikleşme göstergesi, kamu gelirleri, GSYİH bozulmaları ve enflasyon oranının negatif etkilerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan büyüme üzerine 1989-1996 dönemi için savaş gölge değişkeni ile başlangıç GSYİH değerinin etkileri negatif iken; 1995-2005 arası dönem tahminlerinde her iki değişkenin de pozitif etkiler yarattığı belirlenmiştir (Popov, 2007).

Beuran (2005) tarafından yapılan çalışmada Merkezi ve Güney Doğu Avrupa (10), eski SSCB (12) ve Baltık (3) ülkelerinden olmak üzere 25 geçiş ekonomisi için panel veri analizleri ile Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırmada kullanılan değişkenler; kişi başına GSYİH, dış yardımlar, başlangıç koşulları, enflasyon, bütçe dengesi, dış açıklık, politik indeks, fiyat liberalizasyonu, kurlar ve liberalizasyon indeksi, girişimcilik kısıtlamaları, bankacılık sistemi reformları, bankacılık dışı finansal kurumlar, kurumsal indeks, küçük ölçekli özelleştirme ve büyük ölçekli özelleştirmeden ibaret tutulmuştur. Elde edilen sonuçlarda dış yardımların ekonomik büyüme üzerine pozitif etkilerinin olduğu; ancak bu etkilerin çok da kuvvetli olmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan başlangıç koşulları ile dış yardımlar arasında güçlü ilişkilerin olduğu ve benzer şekilde makroekonomik politikaların kalitesinin de etkili olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla geçiş ekonomilerinde iktisadi büyümenin temelinde başlangıç koşullarının zamanlaması, kurumsal indeks ve politika indeksi olduğu belirlenirken; dış açıklık ve bütçe dengesi ile yabancı yardımların da önemli olduğu tespit edilmiştir (Beuran, 2005).

3 Uygulama Sonuçları

Literatür araştırmasında temelde mali disiplin uygulamaları ile standart büyüme formları modellenmiştir. Bu çalışmada standart büyüme formundan farklı olarak, literatürden hareketle mali yapı ve enflasyon ile dış ticaret değişkenleri alınmış ve ayrıca literatürden farklı olarak da parasal yapı değişkeni modele ilave edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada büyüme formu;

$$\text{GDPGW} = f(\text{GGF}, \text{M}, \text{T}, \text{INF}) \quad (1)$$

şeklinde gösterilmiştir. Burada GDPGW, GSYİH büyüme oranını; GGF, kamu harcamalarının GSYİH'ya oranını; M, para ve benzerlerinin GSYİH'ya oranını; T, toplam dış ticaretin GSYİH'ya oranını ve INF, enflasyon oranını temsil eder. Bu büyüme formu aşağıdaki şekilde modellenmiştir:

$$\text{GDPGW} = \beta_0 + \beta_1 \text{GGF} + \beta_2 \text{M} + \beta_3 \text{T} + \beta_4 \text{INF} + u \quad (2)$$

(2) nolu büyüme modelinde (1) nolu formdan farklı olarak hata terimi u eklenmiştir. Çalışma Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan olmak üzere 7 geçiş ekonomisi üzerine uygulanmış olup, veri kesiti 1991-2010 arası dönemi kapsamıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de gösterilmiştir.

	GDPGW	GGF	M	INF	T
Ortalama	5.81	13.57	15.13	103.27	96.27
Medyan	7.05	11.79	12.87	13.96	89.20
Maksimum	34.50	30.12	40.43	1546.72	199.67
Minimum	-23.10	7.69	4.83	-18.84	45.69
Std. Sapma.	9.15	4.86	7.69	300.83	30.33
Gözlem	80	80	80	80	80

Tablo 1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Orta Asya ve Kafkasya ekonomilerinden, yedi geçiş ekonomisinin 1991-2010 arası dönemde ele alınan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde, bu ülkelerde gayri safi yurtiçi hasıla büyümesi (GDPGW) ortalama 5.81 olarak tespit edilmiştir. Bu ülkeler içerisinde en yüksek oran 34,5 ile 2006 yılında Azerbaycan'da izlenirken, en düşük oran yine 1993 yılı için Azerbaycan'da -23,10 düzeyinde izlenmiştir. Kamu harcamalarının GSYİH'a oranı (GGF) söz konusu dönem içerisinde ortalama 13,57 düzeyindedir. Bu oran en yüksek 30,12 ile 1993 yılında Azerbaycan'da, en düşük 7,69 ile 1996'da Gürcistan'da izlenmiştir. İncelenen geçiş ekonomilerinde Ortalamalar cinsinden, Para ve para benzerlerinin (M) GSYİH'a oranı 15,13, Enflasyon oranı (INF) 103,27 ve dışa açıklığın göstergesi olarak ticaret düzeyinin GSYİH'a oranı ise 96,27 düzeyindedir.

Olasılık	GDPGW	T	M	INF	GGF
GDPGW	1.000000				
T	0.066584 (0.589365)	1.000000			
M	-0.071627 (-0.634223)	-0.102436 (-0.909470)	1.000000		
INF	-0.650718 ^(a) (-7.568603)	0.171368 (1.536206)	-0.000807 (-0.007129)	1.000000	
GGF	-0.292364 ^(a) (-2.700066)	-0.125823 (-1.120137)	0.370462 ^(a) (3.522463)	0.069758 (0.617589)	1.000000

Not: (a) %1 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parametrelerin altında yer alan parantez içi değerler ise t istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 2. Büyüme Üzerine Açıklayıcı Değişkenlerin Korelasyon Katsayıları

Orta Asya ve Kafkasya ekonomilerinde ekonomik büyüme üzerine GGF ile INF değişkenlerinin %1 önem düzeyinde ve negatif etkilerinin oldu gözlenirken; T ve M değişkenlerinin pozitif, ancak istatistiki açıdan anlamlılık düzeyinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

(2) nolu büyüme modelinde yer alan değişkenlerin yatay boyutuna ilaveten zaman boyutu da bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmada kullanılacak ekonometrik analizlerde sahte regresyon sorununun önüne geçebilmek için serilerin durağan olup olmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede LLC birim kök sınaması sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Değişken	Levin, Lin & Chu t*	Durağanlık
GDPGW	-6.31514 ^(a)	Seviye-Sabitli
GGF	-3.87282 ^(a)	Seviye-Sabitli
M	-4.82746 ^(a)	1.Derece-Sabitli-Trendli
T	-2.76020 ^(a)	Seviye-Sabitli
INF	-71.8629 ^(a)	Seviye- Sabitli Trendli

Not: (a) %1 önem düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

Tablo 3. Birim Kök Sınama Sonuçları

Durağanlık testi sonuçlarına göre M değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin seviyede durağan olduğu görülürken; M değişkeni birinci farklarda durağandır. Bu nedenle yapılacak analizlerde M dışındaki değişkenler cari değerlerle analize koşturulacak iken; M değişkeninin farklar, yani D(M) cinsinden koşturulması söz konusu olacaktır.

Çalışmada mali ve parasal disiplin göstergeleri temel alınmak kaydıyla bu iki değişkene ilaveten dışa açıklık ve enflasyon değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında nedensellik test sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Nedensellik sınamaları sonuçlarına göre GDPGW ile GGF arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi yakalanırken; GGF'nin GDPGW'nin nedeni olduğu %1 önem düzeyinde ve GDPGW'nin ise GGF'nin nedeni olduğu %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer taraftan GDPGW'nin INF'in nedeni olduğu %1 önem düzeyinde yakalanmıştır. Modelde alınan diğer değişkenlerden M ve T ise GDPGW ile ilişkisiz çıkmıştır. Dolayısıyla Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinde ekonomik büyüme ile kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı arasında çift yönlü nedensel ilişkiler yakalanırken; ekonomik büyümenin de aynı zamanda enflasyonun

nedeni olduğu belirlenmiştir. Burada her iki durum da dikkate alındığında, mali disiplin uygulamalarının büyüme üzerine güçlü etkiler yarattığı söylenebilir. Aşağıdaki şekilde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler grafikte verilmiştir.

H ₀ Hipotezi:	Gözlem Sayısı	F-İstatistiği	Olasılık
GGF, GDPGW'nin nedeni değildir.	123	4.87676	0.0092
GDPGW, GGF'nin nedeni değildir.		3.13132	0.0473
INF, GDPGW'nin nedeni değildir.	126	0.56292	0.5710
GDPGW, INF'nin nedeni değildir.		19.2678	5.E-08
D(M), GDPGW'nin nedeni değildir.	62	0.09137	0.9128
GDPGW, D(M)'nin nedeni değildir.		1.25861	0.2918
T, GDPGW'nin nedeni değildir.	125	0.28964	0.7491
GDPGW, T'nin nedeni değildir.		1.63511	0.1992
INF, GGF'nin nedeni değildir.	123	0.83035	0.4384
GGF, INF'nin nedeni değildir.		0.46554	0.6289
D(M), GGF'nin nedeni değildir.	62	0.04737	0.9538
GGF, D(M)'nin nedeni değildir.		0.12204	0.8853
T, GGF'nin nedeni değildir.	123	3.44815	0.0350
GGF, T'nin nedeni değildir.		2.88838	0.0596
D(M), INF'nin nedeni değildir.	62	2.08344	0.1339
INF, D(M)'nin nedeni değildir.		0.86054	0.4284
T, INF'nin nedeni değildir.	125	0.83054	0.4383
INF, T'nin nedeni değildir.		15.1532	1.E-06
T, D(M)'nin nedeni değildir.	62	0.22424	0.7998
D(M), T'nin nedeni değildir.		0.89305	0.4151

Tablo 4. Nedensellik Sınamaları

Şekil 1. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri

Diğer taraftan T, GGF'nin (%5) ve GGF de T'nin (%10) önem düzeyinde karşılıklı nedensellik etkileri olduğu görülmekte iken; INF, T'nin (1) önem düzeyinde nedenseli konumundadır. Bu durumda, dış ticaret ile kamu harcamaları arasında çift yönlü nedensellik ilişkilerinin varlığı, özellikle dış ticarete bağlı olarak kamunun vergi gelirlerinin etkilenebilirliğinden bahsedilebilirken; kamu harcamalarının da ithalatı uyarıcı etkiler yarattığı ileri sürülebilir. INF'in T'nin nedeni olduğuna dair nedensellik boyutu ise enflasyonun dış ticareti etkilediğine işaret ederken; burada ithal enflasyonun varlığının yanı sıra yurtiçi fiyatlara bağlı olarak rekabet gücünün ve dolayısıyla ithalatın etkilenebilirliği de söz konusudur. Değişkenler arası nedenselliği gösteren özet grafik de aşağıda verilmiştir.

4 Sonuç

1991 yılında siyasal anlamda bağımsızlığını elde eden Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinden Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın devlet olabilmek amacıyla kurumsallaşma yönünde önemli çabalar sarf ettiği dikkat çekmektedir. Bu ülkelerin aynı zamanda ekonomik anlamda da bağımsız bir ekonomi olabilmek için "kaynak temini-üretim-pazar ağları" ilişkilerini tesis edebilme çabaları içerisinde bulundukları açıktır. Başlangıçta bu bağların kopmasının bir yansıması olarak

üretimde ve dolayısıyla gelirden dramatik düşüşler yaşanırken; bu durum aynı zamanda geçiş resesyonu olarak da literatürde tanımlanmıştır. Geçiş resesyonuna ilaveten işsizlikte ve enflasyon süreçlerinde de yüksek oranlılık tecrübe edilmiştir. Böylece gelir kayıpları-geçiş resesyonu ile yüksek oranlı enflasyon ve işsizlik olgusu, Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinde en sert şekliyle yaşanmıştır.

Şekil 2. Değişkenler Arasındaki Nedensel İlişkilerin Özet Sunumu

Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinde daralma süreçlerinin aşılabilmesi, işsizliğin azaltılabilmesi ve hiper enflasyona varan istikrarsızlıkların önüne geçilebilmesi için başta IMF olmak üzere uluslararası kurum ve kuruluşların standart reçetesi, parasal ve mali disiplinden taviz verilmemesi şeklinde olmuştur. Bu yönüyle de parasal ve mali disiplin uygulamalarının bir tür kurumsallaşma yönünde çabaların bir yansıması olduğu dikkate alındığında, Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinde mali ve parasal disiplin ile ekonomik büyüme arasında sapmasızlığın önem arz edeceği söylenebilir. Dolayısıyla mali ve parasal göstergeler ile ekonomik büyüme ilişkilerinin araştırılması açısından yapılan korelasyon testleri ile nedensellik sınamalarında, parasal boyutun önem arz etmediği tespit edilmiştir. Buna karşılık mali disiplin ile ekonomik büyüme boyutunda ise çift yönlü nedensellik ilişkilerinin varlığı tespit edilmiştir. Bu ilişkinin korelasyon katsayısının da negatif olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinde kamu harcamalarının yüksek boyutlarda bulunduğu ve bunun da büyümeyi olumsuzlaştırdığı tespiti yapılırken; büyümenin de kamu disiplininin bozucu etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla politika çıkarımı olarak Orta Asya ve Kafkasya geçiş ekonomilerinde mali disiplinin sağlanabilirliğinin ve böylece popülist uygulamaların önüne geçilebilirliğinin daha yüksek bir büyümeyi sağlayıcı etkiler doğuracağı ileri sürülebilir.

Kaynakça

- Barro, R. J. (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", **The Quarterly Journal of Economics**, 106 (2): 407-443.
- Berg, A., E. Borensztein, R. Sahay and J. Zettelmeyer, **The Evolution of Output in Transition Economies: Explaining the Differences**, International Monetary Found WP/99/73, 1999.
- Beuran, M., **Foreign Aid Effectiveness in Transition Economies**, University of Paris 1 Panthéon-Sorbonne, 2005, <http://www.cerdi.org/uploads/sfCmsContent/html/199/Beuran.pdf> (Şubat 2001).
- Campos, N. F. (2001), "Will the Future Be Better Tomorrow? The Growth Prospects of Transition Economies Revisited", **Journal of Comparative Economics**, 29: 663-676.
- Cerović, B and A. Nojković (2009), "Transition and Growth: What was Taught and What Happened", **Economic Annals**, Volume LIV (183): 7-31.
- Fischer, S., R. Sahay and C. A. Vegh (1996), "Stabilization and Growth in Transition Economies: The Early Experience", **The Journal of Economic Perspectives**, 10 (2): 45-66.
- Levine, R. and D. Renelt (1992), "A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions", **The American Economic Review**, 82 (4): 942-963.
- Popov, V. (2007), "Shock Therapy versus Gradualism Reconsidered: Lessons from Transition Economies after 15 Years of Reforms", **Comparative Economic Studies**, 49 (1): 1-31.
- Savaş, V. F., **Dünya Ekonomi Sistemi**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.